

TOESPRAAK

van Mgr. dr. J.H.J. van den Hende bij gelegenheid van de opening van de “Geuzen- en Martelarenroute”, Stadhuis Brielle, 14 mei 2022

Geachte burgemeester, dames en heren. Toen we zojuist onze wandeling hebben ondernomen van het bedevaartsoord naar de stad heb ik me wel gerealiseerd dat de Martelaren van Gorcum de mogelijkheid tot terugkeer naar de stad niet hebben gehad. Want zij zijn buiten de stad omgebracht.

Het is bijzonder dat we zo samen op zijn getrokken, de burgemeester en de bisschop, niet in hun eentje, maar omringd door burgers en gelovigen. Je zou bijna zeggen: dat past niet in onze huidige cultuur van scheiding van Kerk en Staat. Maar het heeft laten zien dat scheiding van Kerk en Staat niet betekent dat je elkaar links laat liggen, of dat je niks met elkaar te maken hebt, maar dat je juist vanuit ieders eigen verantwoordelijkheid en de eigen invalshoek elkaar weet te vinden en sterkt op momenten dat dat nodig is en het beter maakt.

Het jaar 1572. Je kunt er hele boeken over vinden. Ingebed in de geschiedenis van politiek en economie, en ook allerlei religieuze duidingen zijn er te vinden. Maar eigenlijk moet je zeggen, dat het bepaald geen jaar is om trots op te zijn. Er is veel geweld. Er is veel onverdraagzaamheid. En zoals gezegd werden de martelaren in Brielle opgehangen. In datzelfde jaar 1572 waren er ook geestelijken uit Alkmaar die werden opgehangen. En ook in Roermond werden kloosterlingen en geestelijken omgebracht. 1572, je zou kunnen zeggen: de hele periode is een warrige tijd. Sowieso, omdat economische belangen, politieke drijfveren en religieuze motieven door elkaar lopen. Zeker geen scheiding van Kerk en Staat. Motieven die economisch zijn, omdat best veel mensen in onze streken arm waren en al lange tijd moesten leven in een schamele omstandigheid. Vooral op het platteland, zoals de burgemeester al zei in zijn inleiding. Maar ook in politiek opzicht werd het gebied van ons land op hele verschillende manieren benaderd met verschillende belangen en tegengestelde motieven.

De Martelaren van Gorcum hebben getuigenis afgelegd van hun katholiek geloof. “Martelaar” is een woord dat komt van het woord “martyr” (getuige) en “martyrium” (getuigenis). Vanaf de vroegste christelijke tijd bestaat dat woord om aan te duiden dat mensen getuigenis afleggen van hun geloof, van hun overtuiging. Het bijzondere van het martelaarschap in christelijke zin is ook dat wanneer iemand getuigenis aflegt van het geloof, wanneer de Martelaren van Gorcum zelf uitleggen waarom het geloof in de heilige eucharistie en de band met de paus zo wezenlijk en dierbaar zijn, dit niet betekent dat je door je getuigenis anderen de dood in jaagt, of met je eigen gelijk anderen naar het leven staat, of door het martelaarschap andere mensen mee de dood in neemt. Het is duidelijk dat de Martelaren van Gorcum niet de dood hebben verheerlijkt. Ze hebben het als uiterste consequentie genomen van hun vasthouden aan hun katholiek geloof.

Als je de bronteksten leest die gaan over de discussies die gevoerd zijn met de Martelaren voorafgaande aan hun dood, dan zijn dat discussies die tot in detail zijn beschreven. Maar ook de Martelaren zelf zijn in detail beschreven. En die negentien Martelaren waren allemaal weliswaar verbonden met hetzelfde katholieke geloof, met dezelfde Kerk, maar het was zeker niet een groep van allemaal gelijke mensen. Er waren zeer gestudeerde mensen tussen en mensen die eenvoudig waren opgeleid. Er waren mensen bij die licht ontvlambaar waren en mensen die beheerst spraken en hun

beurt afwachten. Er waren mensen die geheel gelukkig waren in hun geloof, maar ook die worstelden met hun levensstaat als priester. Het mooie is dat gedurende hun weg naar Brielle deze groep veel aan elkaar heeft gehad. Soms tot bemoediging, soms tot verdieping en zeker ook tot troost. Er was geen sprake van koekoek eenzang. Maar ze spraken de taal van het geloof vanuit hun eigen hart en ook als deel van het geheel van de Kerk.

In onze tijd kijk je daar misschien wat moeilijk naar. Zoals gezegd was er geen scheiding van Kerk en Staat. En waarom zou je zulke disputen houden over het sacrament van de eucharistie en over de verbondenheid met de paus? Maar dat kun je niet wijten aan dat we in onze tijd zoveel vooruitgang zouden hebben geboekt op het terrein van vrijheid of verdieping van religieuze thema's. In de loop van de tijd hebben we inderdaad steeds meer de vrijheid van godsdienst omarmd. Maar velen hebben toch ook de diepgang van een leven in geloof verloren, en we hebben steeds weer te maken met een wereld, een samenleving, waarin we voortdurend moeten werken aan vrijheid, voortdurend moeten werken aan verdraagzaamheid, voortdurend ook moeten werken aan onderlinge solidariteit.

Waarachtig samenleven is elke generatie, ook die van ons, gegeven als een opdracht. En daarin hoort heel centraal te staan de menselijke waardigheid. Iedere persoon is naar Gods beeld en gelijkenis geschapen (cf. Genesis 1, 27; Jezus Sirach 17, 3), of hij nu gelooft of geen geloof heeft. De menselijke waardigheid die daarmee samenhangt vraagt dat we in vrijheid mogen leven. En godsdienstvrijheid is een uiting van die waardigheid, omdat je zelf met je hart kiest en ja zegt. De Martelaren hebben met geest en hart gekozen en hun geloof persoonlijk beaamd.

Als we vandaag terugblikken - 450 jaar geleden werden de Martelaren opgehangen, even daarvoor werd de stad Den Briel ingenomen, of bevrijd zo u wilt - is het een hele lange periode waarin nog steeds ook strijd en oorlog is blijven bestaan. Moet je dan zeggen: dat hoort nu eenmaal bij de menselijke conditie, dat hoort nu eenmaal bij mensen die een kort lontje hebben of dat mensen elkaar nu eenmaal niet altijd verdragen? Het blijft, denk ik, als je 1572 wil vieren als een markering, ook nu een serieuze opdracht om steeds opnieuw de vrijheid van godsdienst en de vrijheid van menswaardige keuzes en het waarachtig samenleven te bevorderen.

Geloof geeft belangrijke inzichten om een goed mens te kunnen zijn met een geweten, die leeft met besef voor de ander. Maar bij economie en politiek mag het niet geheel anders zijn. Het lijkt soms alsof economie als een soort anonieme kolos door de geschiedenis dendert en dat je daar zo weinig aan kunt doen. Rijk en arm, ja, wat moeten we toch? En als het om de politiek gaat, is dat ook zo onaangestuurd en spontaan? Meerdere pausen hebben gezegd in hun uiteenzetting over de sociale leer van de Kerk, dat zowel politiek als ook economie gedragswetenschap is. Want is economie er ten dienste van een waarachtige samenleving, of mag dat rustig een vrij spel brengen waar mensen ofwel het slachtoffer van zijn of de winnaar van worden? En als het om politiek gaat, is dat ook niet een opdracht die gewetensvol en met zorg moet worden beoefend? Waarbij altijd het algemeen welzijn (bonum commune) van de gemeenschap, aan wie bestuurders verantwoording moeten afleggen, voorop staat en de nodige zorg en zorgvuldigheid geboden is.

Je kunt niet zeggen dat met de scheiding van Kerk en Staat alles opgelost is, integendeel. Religie vraagt steeds weer om uitzuivering naar de echte motieven van het evangelie. Maar ook politiek en economie, willen ze bijdragen aan een waarachtige opbouw van de samenleving waar ieder mens een plaats heeft. Steeds opnieuw blijft er dus een uitdaging. En naarmate je steeds meer 1572 benadrukt,

of het nu met schaamte is of gepaste trots - u mag kiezen -, dan is er ook altijd de vervolgoopdracht om nu vrijheid en gewetensvol spreken in onze tijd te bevorderen. En dan hoort het steeds zo te zijn dat religie, politiek en economie zich steeds weer verstaan met de werkelijkheid van de mens als persoon, met de werkelijkheid van onze samenleving als menselijke samenleving. Met datgene wat tot waarachtigheid en menselijke waardigheid strekt.

Ik moet in deze tijd denken aan een hele bijzondere getuige, een martelaar. Dat is Titus Brandsma die morgen, op 15 mei, in Rome op het Sint-Pietersplein wordt heiligverklaard. Er staat een groot bronzen borstbeeld van hem achter in de bedevaartskerk in Brielle. Want de Martelaren van Gorcum zijn niet los te zien van anderen die de uiterste consequentie van hun gelovig gewetensvol spreken hebben aanvaard. Titus Brandsma, werd geboren in Friesland (1881), studeerde in Boxmeer en Rome en ging uiteindelijk in Oss en Nijmegen aan het werk als pater Karmeliet. Hij heeft zich enorm verdiept in de verhouding van God en mens. Hij heeft zich enorm verdiept in de plaats van godsdienst in de samenleving. In de jaren '30 van de vorige eeuw was daar ook alle reden toe met de opkomst van het nationaalsocialisme en ideologieën die de menselijke waardigheid niet bepaald ondersteunen. En wat zie je dan? Hij wordt gevraagd om katholieke journalisten in ons land te bepalen bij de opdracht om de waarheid omtrent de liefde van God en de waardigheid van de mens te verspreiden, in plaats van de ideologie van het nationaalsocialisme. Waarbij de economie een gedragswetenschap is. En de politiek werkelijk de menselijke waardigheid dient. En het geloof dat verbonden is met bekering en beschikbaarheid.

U begrijpt het wel als pater Titus Brandsma met de trein door Nederland reist, terwijl de Duitse bezetter hem in de gaten houdt, dat dit op een gegeven moment ook leidt tot zijn arrestatie. Hij werd opgepakt en in Scheveningen gevangen gezet (19 januari 1942). Hij was eerst heel bang. Want, weet u, martelaren zijn mensen net als wij. Eerst was hij heel bang en ook onzeker. Hij heeft zich op een gegeven moment in geloof herwonnen en hij wist zich verbonden met Jezus Christus: ik deel in uw lot, Heer, ik deel in uw omstandigheden van lijden en sterven, maar ik weet dat U de dood heeft overwonnen. "Omdat ik het geen leed meer weet", zo zegt hij in een gedicht, "maar het alleruitverkorenst lot, dat mij vereent met U, o God" (uit: gedicht 'Als ik U aanschouw', februari 1942). Hij wordt uiteindelijk gedeporteerd en komt in Dachau terecht en sterft daar.

Het getuigenis van velen over pater Titus Brandsma en zijn leven was dat hij altijd vast heeft gehouden aan de liefde van God en de belangrijke opdracht om te komen tot een waarachtige samenleving, waarin de menselijke waardigheid telt en er nooit sprake kan zijn van het heersen van de één over de ander. En ook bleef hij in staat om ieder mens met respect en verdraagzaamheid tegemoet te treden. Toen hij was gestorven, of beter gezegd vermoord (hij kreeg een injectie), en men vroeg aan de kampbeulen: "hoe was dat toch?", hebben verschillende mensen die werkzaam waren in het kamp, die medeplichtig waren, zich verbaasd over zijn respectvol benadering van zelfs zijn vijanden; verdraagzaamheid tot het uiterste.

Morgen wordt hij heilig verklaard. Dat is een heel belangrijke stap. Geen pleidooi voor enorme redes die ideologisch van aard zijn. Geen pleidooi voor journalistiek waarin vooral de boventoon wordt gevoerd door onrecht. Maar de waarheid die heel klein begint bij iedere mens die waardigheid verdient en die vrijheid en vrijheid van godsdienst nodig heeft.

Als we naar onze tijd kijken, is het belangrijk om te beseffen, dat als het om religie gaat én om economie en politiek, we dan nooit nationalistisch moeten gaan denken. Als we het hebben over de economie in ons land, dan dienen we daar ook de rest van de wereld bij te betrekken, waar armoede aan de orde van de dag is. Waar het gaat om politiek, kun je je ook niet alleen beperken tot onze eigen verkiezingen, maar zul je je ook moeten richten op wat alle mensen nodig hebben, omdat onze wereld nu eenmaal ons gemeenschappelijk huis is (cf. paus Franciscus, *Laudato si'*). En waar het gaat om geloof, mag het een inspiratiebron zijn om steeds meer te leven vanuit de overtuiging dat God ons niet zomaar in het leven heeft gezet, maar met een opdracht en taak (roeping).

Menselijke waardigheid, het is misschien wel het meest centrale woord dat zou moeten klinken in politiek, in economie en in het licht van het geloof. Om te voorkomen dat vluchtelingen als hordes problemen worden beschouwd. Om te voorkomen dat mensen als een nummer worden gezien. Om te voorkomen dat mensen met hun ziekte samenvallen en niet als mens worden behandeld.

Vandaag is een bijzondere dag en ik wil graag twee kleine geschriften aan u geven, burgemeester, die door Titus Brandsma zijn gemaakt. Het zijn twee kleine boekjes*. Eén boekje betreft hoe hij zijn tijd is doorgekomen in de cel van Scheveningen. En een klein boekje, waarin hij beschrijft hoe het nationaalsocialisme de menselijke waardigheid heeft geschonden en kapot gemaakt. Mogen deze boekjes een kleine inspiratie zijn. Ik heb het zelf als een grote inspiratie ervaren om ze te lezen. Ik geef graag iets aan u, waar ik zelf veel aan heb. En zo mogen deze dag en het hele jaar een mijlpaal zijn van verdere samenwerking, waarbij Kerk en Staat niet los van elkaar maar samen optrekken. Waarbij economie, politiek en gemeenschapszin steeds opnieuw ook gedragswetenschappen blijven met een opdracht voor ieder van ons. Dank u wel.

* Titus Brandsma, 'Mijn cel en De dagorde van een gevangene' (1944) en: 'Het laatste geschrift, geschreven op last van de Gestapo in de strafgevangenis te Scheveningen 22 januari 1942' (1944).